

Betragtninger bag ”Landbolyst”- etableringen i det tidlige 1800-tal.

Den 12. marts 1812 købte den 26-årige Madame Christine Jablonsky et hus med et lille stykke jord på adressen matr. nr. 55a i Østerby. En adresse, der senere hen skulle vise sig at blive stedet for Fejøs første købmandshandel ”Landbolyst” (nuværende adresse Herredsvej 301).

I sig selv er der intet unaturligt i, at en person – også en kvinde – besidder en ejendom på øen. I mange situationer kan det være som resultat af ægtefælles død, arv, eller blot fordi vedkommende livet igennem var enlig med behov for egen bolig.

Det, der indledningsvis gør Christines køb interessant og grundlaget for efterfølgende historie, er, at hun allerede året forinden havde købt et hus med adressen matr. nr. 94a, Østerby (nuværende adresse er Hjortemosevej 4). Altså et hus næsten som nabo til den ny erhvervede ejendom. Dette hus, som hun solgte samme dag som hun nykøbte, havde hun kun ejet i 13 måneder.

Spørgsmålet rejser sig så, hvem denne ejendomshandlende er? Hvorfra stammer hun? Og hvad er hendes relation til Fejøl, når det kan konstateres, at hun ikke er indfødt Fejbatting?

Alle disse spørgsmål skal vi analysere på og undersøge sammenhænge bag.

At huskøbet skulle udvikle sig til en egentlig købmandshandel lå ikke lige for. Birkedommeren skriver i 1816, at der er blevet sagt nej til et andragende om at oprette en butik og drive handel med daglige nødvendighedsvarer (C.C. Haugner: Maribo og Fejøl Birker, 1942). Denne viden kunne Christine naturligvis ikke besidde 4 år tidligere end huskøbet fandt sted, men andre og tidligere afslag havde foreligget, som beboerne havde kendskab til. Det var således ikke med udsigt og henblik på at etablere en købmandsbutik, at hun købte ejendommen.

Hun ville nok bare være jorddyrker! Med kunne hun det alene? Nej, næppe. Derfor skal købet måske ses i sammenhæng med hendes giftermål et halvt år efter den 20.8.1812 med skipper Niels Olsen. Og med disse to navne har vi de centrale personer for nærværende fortælling.

Niels Olsen

Blev født på Fejøl i 1789 som søn af Mette Margrethe Rasmusdatter (1756-1828). Ved folketællingen 1801 oplyses, at hun ernærer sig ved at spinde, og det oplyses endvidere, at manden er borte! Forsvundet på søen? Hun er således alene med to drenge Niels og Rasmus, der som 8-årige er i pleje hos Mettes broder i Vesterby. Det må antages, at det var en familie under vanskelige kår.

Faderen var Oluf Nielsen Tegelsen født 1759 på Vejrøl, og senere omtalt som forsvundet på søen.

Niels’ arbejde bestod livet igennem ved arbejde på søen som skipper med eget skib og som var involveret i Dybet Havns administration i havnekommissionen og herunder havde stillet personlig kaution for et lån til havnens udbygning. Det var intet nemt arbejde og krævede stor indsats.

Hans interesse for søen bevarede han frem til sommeren 1849, hvor han afhændede sin jagt "Christine Henriette" (hustruens og datterens navne) til sønnen Ole Olsen.

Jagten på 12 commercelæst (ca. 30 t. lasteevne) havde Niels erhvervet ved skibsbrev i 1838. Med udstedelse af skibsbrev dokumenteres data om et nybygget skib. Da var Niels knap 50 år.

Derudover havde han, som tiden sædvanlig nødvendiggjorde, en sidebeskæftigelse som jorddyrker, idet han opkøbte mindre arealer omkring hovedparcellen. Han kaldtes undertiden også for parcellist. Egentlig købmand var næppe hans hovederhverv.

Parret fik i perioden 1813-1827 i alt 7 børn. Ved det 2. barns dåb i 1816 kaldes han bådfører og ved de efterfølgende hedder det skipper. Ingen steder omtales han som købmand. Derimod ses i folketællingen for 1834 bestallingerne parcellist, sætteskipper og købmand. I 1817 ses i registraturen over skibe i Dybet Havn, at Niels Olsen er opført med en jagt.

Niels og Christine forlader Fejø i perioden 1855-1860 til en uvis destination efter at have levet af deres midler fra salget af købmandsgården. I en kortvarig periode efter salget af købmandsgården er de bosat i et hus – antagelig på Herredsvej tæt på den nuværende mølle.

Christine Nielsen senere Christine Jablonsky

Mens Niels Olsens fødsel, opvækst og levevilkår var sædvanlige efter datidens målestok, så var Christines første ca. 25 år mere usædvanlige, der først fik et regelmæssigt forløb ved giftermålet med Niels i 1812.

For at forstå hendes liv skal overskriften "familiesammenhold" fremhæves. Uden dette sammenhold var hun næppe kommet til Fejø. Og hvad er så kernen i dette familiesammenhold? Grundlaget er oplevelser i Norge i byen Kristiansand, der var en væsentlig by i Sydnorge for det dansk-norske rigsfællesskab.

Christine (født 1785) var datter af en dansk far (Johannes Nielsen) og en norsk mor (Abel Cathrine Isaachsen). Begge forældre dør tidligt. Moderen i 1786 og faderen i 1789, hvilket vil sige, at hun allerede som 3½-årig er forældreløs.

Abel Cathrine havde en søster Henriette Margrethe Engel Isaachsen (1753-1835) også bosat i Kristianstad, og det var med hende, der skabtes en fremtid for Christine. Henriette var i Kristiansand i 1785 blevet viet til Henrik Kuhlmann, som var dansk kapellan i byen frem til 1783, hvor han overtager stillingen som præst på Fejø. Parret forblev barnløse.

Det var på den tid ikke usædvanligt, at danske præster i en kortere periode optrådte som kapellaner (hjelpepræster) i Norge. Det gav gode fremtidige relationer til bysamfundet. Og det var en sådan relation, som nu udløste Christines fremtid.

Henrik Kuhlmann (1751-1807) var en af tre sønner fra en præstefamilie på Ærø, som alle gik i faderens fodspor. Den ældste søn Joachim Frederik Johansen (1750-1789) omtales efterfølgende. Den tredje søn Christian Johansen (1752-1814) er uvedkommende for denne beskrivelse.

Der er ingen folketællinger i Danmark i perioden 1787-1801. Vi ved derfor ikke, hvornår i perioden Christine kommer til Danmark, men det virker ikke usandsynligt, at hun kan være på Fejø umiddelbart senest efter hendes tab af faderen i 1789. Hun optræder ved tællingen i 1801 som datter af præstehusmoderens søster. Med ovenstående familierelation ses, at Abels datter nu er blevet til "datter" af Henriette. Denne relation mellem de to personer bevaredes livet igennem på Fejø.

Den ældste broder Joachim Frederik Kuhlmann fik også en betydning for Christines tilværelse på Fejø. Han var gift (1782-1789) med Mariane Else Christine Stahl (1745-1810), hvis nationalitet ikke kan dokumenteres, men det formodes, at hun også stammer fra Norge. Begrundelsen herfor er, at parret ved folketællingen i 1789 i Vinding Sogn, Ringkøbing Amt oplister en dreng Peter Jablonsky, som vides er født i Christiania, Norge i 1777. Hans familieforhold er næppe som søn af parret, idet folketællingen anfører "et fremmed antaget barn". Det kan måske betyde, at Peter er et plejebarn optaget i en familie på samme måde som Christine og dermed medbragt til Danmark? Præsteparret fik ikke yderligere børn.

Efter "faderens" død i 1789 flytter moderen og Peter antagelig til København, idet registreringerne om hans uddannelser viser en studentereksamen i 1797, der efterfølges af en kandidatuddannelse som præst med en karakter "ikke urosværdig" svarende til 2. karakter. Ikke en karakter, der umiddelbart giver adgang til et præsteembede. Og det er måske derfor, at han i 1807 befinder sig på Fejø med logi hos Henriette, der nu havde to "plejebørn" i sin relation på Fejø.

Christines virke på øen på dette tidspunkt kendes ikke, men vi ved, at Peter virkede som præst efter Henriettes mands død juni 1807, og at han fortsætter dette virke til et stykke ind i 1808. Har han måske haft et ønske om at overtage farbroderens rolle, så bliver det ikke tilfældet. I sommeren 1808 tiltræder Johan Jacob Kirchheiner og Peter rejser fra øen.

Det sker dog ikke alene, idet han den 20.04.1808 med birkedommer Montagne som forlover, er blevet "viet" til Cathrine, der herved får efternavnet Jablonsky. Det fremgår ikke af kirkebogen, hvilken præst, der var til stede. Måske var det en form for borgerlig vielse, for forældrene havde travlt med dels at komme væk fra øen og dels få deres første barn allerede 22.10.1808 i København.

Navnet på pigen var Mariane Nielsen Jablonsky. Faderen Peter fik ikke en præstestilling, men måtte tage til takke med et lærerembede, men også den funktion blev kortvarig. Allerede i sommeren 1810 afsluttede han "sit livs trange bane i sit 32. år" af nervefeber, beskriver enken situationen.

Men så var det godt, at Henriette stadig var på Fejø. Cathrine flytter hjem til hende med sin datter og en graviditet, der afstedkommer en søn 25.01.1811. Loyalt gives dette barn navnet Peter.

Nu var Christine etableret som enke med to børn og i en alder af kun 25 år. Samtidig var Henriette fraflyttet præsteboligen og havde erhvervet to grund matr. nr. 92a og 93, Østerby (nuværende adresse Hjortemosevej 6). Herved bliver Henriette og Christine naboer, da sidstnævnte ved skøde af

12.02.1811 køber matr. nr. 94a, Østerby. Jo, der skete store omvæltninger på kort tid for Christine og de fandt først sin afslutning, da hun gifter sig med Niels Olsen i 1812. Inden da havde hun som nævnt indledningsvis efter kun et års ejerskab solgt den nykøbte ejendom til fordel for ”Landbolyst”. Nu var hun etableret som husejer og med en ny ægteemand på 23 år og med to børn under 3 år.

Og så kunne livet som købmandshandel begynde. Vi ved ikke, hvornår godkendelsen til funktionen er udstedt. Det er næppe i de første år, hvor vi ser Niels som aktiv skipper, men det er måske hans liv, der vækker interessen for at skaffe øboerne de ting, som skipperne sædvanligvis havde med hjem fra deres færd. Og hun havde også nok at se til med 9 børn født i perioden 1808-1827. Vi ved derfor heller ikke noget om en evt. succes.

Af folketællingen i 1834 registreres ejendommen som en parcel med Niels som parcellist, sætteskipper og købmand. Der var ingen fremmed hjælp, men kun familien og to tjenestepiger og nu også Henriette.

Med ukendt viden om etablering, kan en antagelse af år primo 1820’erne være sandsynligt. Vi ved, at gårdejer Knud Lauritz Nielsen, der var en af de fire brødre, som etablerede Dybet Havn, fik tilladelse til at drive købmandshandel, men det er dels usikkert om det skete, og i så fald hvor det måtte være. Knud var innovativ og entrepreneuragtig i hele sin tilværelse, men det var uden den økonomiske forståelse for driften. Derfor var dødsboet efter ham i 1829 karakteriseret som et fallitbo uden ejendele af værdi og med gæld til alle sider. Han er derfor næppe startet op.

Henriette var i 1808 etableret næsten som nabo til ”Landbolyst” og havde levet livet på Hjortemosevej. I 1835 måtte hun dog opgive dette liv og ved auktionsskøder afhænde begge ejendomme med Niels Olsen som ny ejer og en livsafslutning som 82-årig i samme år.

Og hvad med Christines to børn med Peter Jablonsky? Sønnen Peter forblev ugift og barnløs til sin død i 1853 som 42-årig. Hans indsats var overvejende i købmandsaktiviteten som handelsbetjent og med bopæl i købmandsgården. Datteren Mariane blev gift med gårdejer Rasmus Nielsen med hvem hun fik 7 børn i perioden 1831-1845, og hvoraf det sidste barn blev født efter faderens død. Herefter overtog hun gårdens drift og forblev på Fejø til sin død i 1900.

Selve købmandsdriften kender vi ikke resultatmæssigt noget til, men det kan konstateres, at der gik mindst 20 år før der på Fejø registreres andre købmænd. Det kan enten skyldes dårligt erhverv med manglende efterspørgsel på grund af fortsat leverancer fra skippere, der løbende kom tilbage til øen, eller det kan skyldes, at det var lykkedes at få en god forretning, der holdt konkurrenter ude.

Men alt har en ende og det gælder også for tilværelsen for Niels Olsen og Christine i 1848 med tinglysning december 1850, hvor Niels skriver: ”... solgt og afhændet den min hustru Christine Nielsen gift Jablonsky efter skøde tinglæst den 13. marts 1812 tilhørende købmandsgård i Østerby med dennes bygninger...”

En interessant formulering, idet det er første gang, det overhovedet nævnes, at det er hustruens ejendom købmandsforretningen drives fra. Heller ikke på dette tidspunkt gives hendes ejerskab ved en underskrift på skødet.

Men handlen forbliver i familien. Sønnen Daniel Olsen overtager såvel ejendom som forretning og driver det i de følgende mange år frem til 1882 med stor succes.

Men det er en helt andet historie.

Udarbejdet af Arne Fredens, Odense i januar 2025.